

DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.03

УДК: 343.148(477):343.37

Гончарук Г. О.,

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін

Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО НАДАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ: ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ

Стаття присвячена визначенню предмета таких корупційних злочинів, як пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди (передбачені ст. 369 КК України). Вивчаються нормативно-правові акти, криміналістична наукова література, а також проводиться аналіз судової практики. Констатується, що до предметів пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди, тобто злочинів, передбачених ст. 369 КК України можуть бути віднесені: а) грошові кошти, б) переваги, в) пільги г) послуги, д) нематеріальні активи, е) інше майно. З урахуванням слеодообразующих властивості доцільно поділяти предмети пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди посадовій особі на реальні і символічні. Відповідно до проведеного аналізу судової практики усереднений предмет пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди посадовій особі - це готівкові кошти в національній валюті (гривні) у розмірі 6286,70 грн.

Ключові слова: предмет злочину, корупція, криміналістична характеристика, криміналістична методика.

Статья посвящена определению предмета таких коррупционных преступлений, как предложение, обещание либо предоставление неправомерной выгоды (предусмотрены ст. 369 УК Украины). Изучаются нормативно-правовые акты, криминалистическая научная литература, а также производится анализ судебной практики. Констатируется, что к предметам предложения, обещания или предоставления неправомерной выгоды, то есть преступлений, предусмотренных ст. 369 УК Украины могут быть отнесены: а) денежные средства, б) преимущества, в) льготы г) услуги, д) нематериальные активы, е) другое имущество. С учетом слеодообразующих свойства целесообразно подразделять предметы предложения или обещания неправомерной выгоды должностному лицу на реальные и символические. В соответствии с проведенным анализом судебной практики усредненный предмет предложения, обещания или предоставления неправомерной выгоды должностному лицу – это наличные денежные средства в национальной валюте (гривне) в размере 6286,70 грн.

Ключевые слова: предмет преступления, коррупция, криминалистическая характеристика, криминалистическая методика.

Актуальність дослідження проблематики формування криміналістичної методики розслідування пропозиції, обіцянки або надання не-

правомірної вигоди, тобто злочинів передбачених ст. 369 Кримінального кодексу України (далі - КК) пояснюється наступними міркуваннями. Пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди відносяться до «корупційних злочинів» а, відповідно, корупція в Україні визнана однією із суттєвих загроз національній безпеці.

Аналіз слідчо-судової практики, наукової літератури та публікацій свідчить про те, що науковці приділяють значну уваги розробці методик з виявлення та розслідування інших злочинів у сфері службової діяльності, зокрема прийняття пропозиції, обіцянки та одержання неправомірної вигоди (Д. О. Шумейко, Я. Є. Мишков, Н. Р. Палій, О.В. Приходько, О. І. Ромців, О. Ю. Татаров, С. С. Чернявський, А.І. Шило та інші) або корупційних чи службових злочинів у цілому (А. Ф. Волобуєв, М. І. Данилюк, Н. В. Кимлик, О. В. Пчеліна Р. Л. Степанюк та інші), тоді як питанням пропозиції, обіцянки та надання неправомірної вигоди значної уваги не приділяється. У той же час практика розслідування та судового розгляду таких справ присутня і потребує свого дослідження, а слідчі та прокурори потребують методичних рекомендацій щодо розслідування таких злочинів.

В сучасних умовах дослідження питань розслідування пропозиції, обіцянки або давання неправомірної вимоги є актуальним і практично спрямованим. Існує нагальна потреба у розробленні окремої методики розслідування даного виду злочинів.

Метою даної публікації є з'ясування характеристики предмету пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди.

Об'єктом дослідження виступили закономірності з розпізнання явищ матеріального світу через вплив на які людська поведінка визнається пропозицією, обіцянкою чи одержанням неправомірної вигоди.

Предметом дослідження виступили нормативно-правові акти, наукові, навчальні та методичні публікації, дані електронного реєстру.

Виклад основного матеріалу. Криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності є складовою відповідної криміналістичної методики, в якій містяться узагальнені відомості про закономірності механізму вчинення вказаної категорії злочинів, котрі дозволять слідчому прогнозувати свою діяльність [1, с. 106]. У криміналістичній науці проблемам криміналістичної характеристики злочинів приділяють значну увагу. У другій половині ХХ століття ця концепція одержала визнання серед учених-криміналістів і була прийнята до теоретичного апарату криміналістики [2, с. 99]. Криміналістична характеристика злочинів визначається як інформаційна модель подій певного виду, що виконує евристичну, пізнавальну, організаційно-методичну й оціночну функції [3, с. 18], або як система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочину (спосіб, місце, обстановку та ін.), що відображає закономірні зв'язки між цими ознаками [4], або як система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину, його мотиви, предмет посягання, обстановку, злочинні способи, що мають значення для виявлення, розкриття цих діянь криміналістичними засобами і методами [5].

Отже, до криміналістичної характеристики певного виду злочину вводяться відомості про ті його ознаки, що мають значення для виявлення та розслідування злочинів. Зрозуміло, що усі ознаки злочину є важливими

проте раціонально достатніми ознаками пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди з огляду на завдання цього дослідження виступають такі ознаки – предмет злочину, спосіб злочину, особа злочинця.

У спеціальних виданнях використовується криміналістична особливість предмета злочинного посягання, яка полягає в тому, що це слідосприймаючі і слідоутворюючі об'єкти живої та неживої природи, їх якісно-кількісні показники, фізико-хімічні та споживчі властивості індивідуалізують предмет у матеріальному світі, обумовлюють способи вчинення і приховання посягання [6]. У криміналістичній літературі також відмічається, що характеристика предмету злочину має значення для встановлення злочинця [7, с. 345], а ознаки предмета злочину можуть мати різний зв'язок, як-то: предмет посягання – способи вчинення – шляхи збуту – місця приховування – данні про особу злочинця [8, с. 43, 44].

Отже, криміналістична значимість предмету злочину визначається його участю у слідоутворенні на ньому самому, що особливо цінно для розслідування надання неправомірної вигоди, на місці події, на злочинці, у місцях його подальшого знаходження (приховування, використання, збуту). Як відзначають дослідники неправомірна вигода, як предмет злочину, є ключовим елементом механізму утворення слідової картини злочину, тому має характерну особливість – водночас є як слідоутворювальним, так і слідосприймаючим об'єктом, носієм доказової інформації, та визначає слідову картину правопорушення [9, с. 53].

Слід відмітити, що на момент підготовки публікації у криміналістичній літературі відсутнє визначення предмету надання, пропозиції чи обіцянки незаконної винагороди відповідно до сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність з огляду на слідоутворюючі властивості. Утім присутні окремі типології предметів корупційних злочинів та злочинів у сфері службової діяльності. Так, Л. М. Казанська пропонує типологію предметів злочинів пов'язаних з корупцією – а) грошові кошти, б) переваги, в) пільги, г) послуги, д) нематеріальні активи, е) інше майно [10, с. 72].

У свою чергу О. В. Пчеліна пропонує таку типологію: 1) кошти, зокрема: грошові кошти; кошти, призначені для виплати заробітної плати, стипендії, пенсії та інших встановлених законом виплат; бюджетні кошти; кошти, що фактично не надійшли до бюджетів чи державних цільових фондів унаслідок несплати податків, зборів (обов'язкових платежів) тощо; 2) інше майно, у тому числі житло чи інше володіння особи; майно підприємства, установи, організації; державні або громадські будівлі чи споруди; транспортні засоби; цінні папери; матеріальні цінності; право на майно; дії майнового характеру; 3) переваги та пільги; 4) послуги як-то: послуги матеріального характеру; адміністративні послуги; соціальні послуги і т. п.; 5) нематеріальні блага: об'єкти права інтелектуальної власності; майнові права інтелектуальної власності; інформація; право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку тощо; 6) будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру; 7) документи (офіційні, виборчі й інші), штампи, печатки; 8) отруйні, сильнодіючі, вибухові або інші бойові речовини, радіоактивні матеріали, зброя (крім гладкоствольної мисливської) та боєпри-

паси, засоби пересування, військова та спеціальна техніка, інше військове майно, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації; продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або інша продукція, тварини, риби, рослини або будь-які інші об'єкти із зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення; 9) наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, прекурсори; обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; 10) культурні цінності; звірі, птахи чи інші види тваринного світу, у тому числі занесені до Червоної книги України; 12) символіка комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, у тому числі у вигляді сувенірної продукції [11, с. 177-180].

Утім, більш простим виглядає поділ неправомірної вигоди на такі види: вигода, що має грошовий характер (грошові кошти, інше майно, пільги, деякі переваги, нематеріальні активи) та вигода, яка має не грошовий характер (переваги і інші вигоди не грошового характеру) [12].

Проте, з криміналістичної точки зору, а саме з огляду на слідоутворюючі властивості, предмети надання, пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди службовій особі більш продуктивною виглядає класифікація на реальні та символічні. Слідо-утворюючі та слідо-відбиваючі властивості готівкових грошових коштів полягають у здатності сприймати сліди пальців рук, осіб, що ними оперують, та піддаватися обміну мікрочастками з контактуючими поверхнями. Для виявлення відповідної доказової інформації використовують дактилоскопічну експертизу та експертизу мікрооб'єктів. Слідові властивості символічних предметів злочинів пов'язаних з наданням, пропозицією чи обіцянкою неправомірної вигоди службовій особі (безготівкових грошей) використовуються у дослідженні через залучення експертів-економістів.

У рамках цього дослідження було здійснено аналіз судової практики за такими ознаками. Джерелом даних виступив Єдиний державний реєстр судових рішень (далі – ЄДРСР), де, через запит у запропонованій стандартній формі, була сформована відбірка вироків судів України за категорією «злочини у сфері службової діяльності» за період з 11.11.2015 року (моменту набуття чинності чинної редакції ст. 369 КК) по 01.05.2017 року (момент завершення першого етапу здійснення аналізу). З числа усіх відібраних вироків з вказаної категорії були відібрані вироки, де у формулі кваліфікації була присутня вказівка на ст. 369 КК, як таку, так й у поєднанні з вказівками на стадії вчинення умисного злочину та співучасть. Усього у базі Єдиного державного реєстру судових рішень було виявлено 150 позицій, які б містили дані із завданими параметрами тобто про вироки по справах з обвинувачення у вчиненні злочинів передбачених ст. 369 КК.

Виявлені вироки були проаналізовані з метою виявлення криміналістично значущих ознак, а саме з'ясовувались – особа злочинця, предмет злочину, спосіб вчинення злочину, обставини вчинення злочину (за що саме надавався, пропонувався, обіцявся предмет злочину), адресат неправомірної вигоди тощо. Крім того фіксувалася технічна інформація – номер, дата судової справи, найменування судового органу, електронне посилання на цю справу. У додатках розміщено представлені у табличних формах результати відбору та аналізу визначених вище даних.

Як демонструє проведений аналіз вироків майже у всіх злочинах спрямованих на надання, пропозицію чи обіцянку неправомірної вигоди службовій особі предмети мали реальний характер (тобто предметом виступили готівкові грошові кошти чи валютні цінності) та лише у двох випадках предмет мав символічний характер (грошові кошти у безготівковій формі переведені через банківські рахунки).

Аналіз вироків за ознакою валюти предмету неправомірної вигоди демонструє наступне. Так, гривня використовувалася у 80 злочинах, причому мінімальний розмір складав – 160 гривень, а максимальний – 99 900. Середній розмір неправомірної вигоди наданої, обіцяної чи пропонованої службовій особі виражений у гривні склав 6286,70. Градація по розміру демонструє наступне:

- 1) у розмірі 0 – 1000 – 24 вироків;
- 2) у розмірі 1001-2000 – 26 вироків;
- 3) у розмірі 2001- 3000 – 8 вироків;
- 4) у розмірі 3001-10000 – 12 вироків;
- 5) у розмірі 10001-100000 – 10 вироків;

Долари США використовувались у якості предметів надання, пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди службовій особі у 40 випадках, причому мінімальний розмір складав – 20 доларів США (еквівалент 500 гривень по офіційному курсу НБУ на момент вчинення злочину), а максимальний – 35 100.

Середній розмір неправомірної вигоди наданої, обіцяної чи пропонованої службовій особі виражений у доларах США склав 2731,76. Градація по розміру демонструє наступне:

- 1) у розмірі 0 – 1000 – 17 вироків;
- 2) у розмірі 1001-2000 – 9 вироків;
- 3) у розмірі 2001- 3000 – 7 вироків;
- 4) у розмірі 3001-10000 – 5 вироків;
- 5) у розмірі 10001-100000 – 2 вироків;

Рублі РФ використовувались у якості предметів надання, пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди службовій особі у 16 випадках, причому мінімальний розмір складав – 50 рублів РФ (еквівалент 168,79 гривень по офіційному курсу НБУ на момент вчинення злочину), а максимальний – 5000.

Середній розмір неправомірної вигоди наданої, обіцяної чи пропонованої службовій особі виражений у рублях РФ склав 2187,50. Градація по розміру демонструє наступне:

- 1) у розмірі 0 – 1000 – 3 вироків;
- 2) у розмірі 1001-2000 – 9 вироків;
- 3) у розмірі 2001- 3000 – 0 вироків;
- 4) у розмірі 3001-10000 – 4 вироків;

Євро ЄС використовувались у якості предметів надання, пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди службовій особі у 6 випадках, причому мінімальний розмір складав – 150 євро (еквівалент 4254 гривень по офіційному курсу НБУ на момент вчинення злочину), а максимальний – 2000.

Середній розмір неправомірної вигоди наданої, обіцяної чи пропонованої службовій особі виражений у євро склав 825. Градація по розміру демонструє наступне:

- 1) у розмірі 0 – 1000 – 4 вироки;
- 2) у розмірі 1001-2000 – 2 вироки;

Злоті РП використовувались у якості предметів надання, пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди службовій особі у 1 випадку, при цьому розмір складав – 100 злотих (еквівалент 632 гривень по офіційному курсу НБУ на момент вчинення злочину).

Рублі РБ використовувались у якості предметів надання, пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди службовій особі у 1 випадку, при цьому розмір складав – 910300 рублів РБ (еквівалент 1184 гривень по офіційному курсу НБУ на момент вчинення злочину).

Висновки. У криміналістичній літературі зазначається, що до неправомірної вигоди, як предмету розслідування пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди, тобто злочинів передбачених ст. 369 КК можуть бути віднесені: а) грошові кошти, б) переваги, в) пільги, г) послуги, д) нематеріальні активи, е) інше майно. З криміналістичної точки зору, а саме з огляду на слідоутворюючі властивості, більш продуктивною виглядає класифікація предметів надання, пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди службовій особі на реальні та символічні.

За проведеним аналізом судової практики усереднений предмет надання, пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди службовій особі є – готівковими грошовими коштами у національній валюті (гривні) у розмірі 6286,70 грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пчелина О. В. Криминалистическая характеристика преступлений в системе криминалистических знаний. *Leges et Viae*. 2015. № 1/2 (277). С. 106-110.
2. Танасевич В. Г. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Г. Танасевич, В.А. Образцов. *Вопр. борьбы с преступностью*. М., 1976. № 25. С. 99-100.
3. Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования. М.: Юрид. лит., 1973. – 64 с.
4. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова. – Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 93 с.
5. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. – 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2004. 736 с.
6. Шевчук В.М. Основи методики розслідування контрабанди : навч. посібник / В.М. Шевчук. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2001. – 49 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/405/1/020.html>
7. Шеремет А.П. Криміналістика : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / А.П. Шеремет. – [2-ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

8. Колесниченко А.Н. Криминалистические характеристики преступлений: Учеб. пособ. / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. – Х.: Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.

9. Андрійко Ю.Ю. Предмет одержання неправомірної вигоди у структурі криміналістичної характеристики злочинів / Ю.Ю. Андрійко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Юридичні науки». Вип. 6-2. Т. 4. С. 51-54.

10. Казанська Л.М. Криміналістична характеристика злочинів пов'язаних з корупцією / Л.М. Казанська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Юриспруденція». – 2014. – №10-2.Т.2. – С.169-172.

11. Пчеліна О. В. Криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 176-182.

12. Плекан В. В. Кримінальна відповідальність за посередництво у наданні та (або) одержанні неправомірної вигоди / В. В. Плекан // Дисс. 12.00.08. – Рукопис. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj28bL3k7DTAhUCFywKHXb_A38QFghNMAY&url=http%3A%2F%2Fidpnan.org.ua%2Ffiles%2Fplekan-v.v.-kriminalna-vidpovidalnist-za-poserednitstvo-u-nadanni-ta-_abo_-oderjanni-nepravomirnoyi-vigodi-_d_.docx&usq=AFQjCNHzKIoZU69FM6zAsTMXB_XYFVIWyA&sig2=HLMOMA5s0UUncDyU03mUg

G. Goncharuk

FORENSIC CHARACTERISTICS OF THE OFFER, PROMISE OR THE PROVISION OF IMPROPER BENEFITS: THE SUBJECT-MATTER OF A CRIME

The article is devoted to the definition of the subject-matter of such corruption crimes as a proposal, a promise or the provision of an undue benefit (stipulated in Article 369 of the Criminal Code of Ukraine). The normative legal acts, forensic scientific literature, and also the analysis of judicial practice are studied. It is ascertained that to the subjects of the proposal, the promise or the provision of undue benefits, that is, the crimes provided for in Art. 369 of the Criminal Code of Ukraine can be classified as: a) cash, b) benefits, c) benefits d) services, e) intangible assets, f) other property. Taking into account the following forming properties, it is expedient to subdivide the objects of the offer or the promise of improper benefit to the official for real and symbolic. In accordance with the analysis of judicial practice, the average subject-matter of a proposal, promise or provision of improper benefit to an official is cash in local currency (UAH) in the amount of UAH 6286.70.

Keywords: subject of crime, corruption, forensic characteristics, forensic methodology.